

УДК 378.013.43:17.022.1

DOI: 10.15587/2519-4984.2018.131950

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ У КУЛЬТУРОТВОРЧОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

© Л. Л. Ордіна, О. В. Ярмола

У статті проаналізовано систему ціннісних орієнтацій студентів у культуротворчому середовищі закладу вищої освіти, яка забезпечує стандарти культурних оцінок особистості, визначає ієрархію її життєвих цілей і вибір методів їх досягнення.

Система ціннісних орієнтацій культуротворчого середовища закладу вищої освіти включає цінності, що пов'язані з розумінням особистості своєї ролі в освітньому середовищі (суспільна значущість навчально-виховної діяльності, її престижність, визнання професії найближчим оточенням та ін.); – цінності, що задовольняють потребу в спілкуванні і розширюють його коло (спілкування з однокурсниками, колегами, обмін духовними цінностями та ін.); – цінності, що орієнтують на саморозвиток творчої індивідуальності та самореалізацію (вдосконалення професійно-творчих здібностей, залучення до світової культури, заняття улюбленим предметом, творчий, варіативний характер навчання, захоплення майбутньою професією, постійне самовдосконалення та ін.); – цінності, що задовольняють прагматичні потреби (одержання гарантованої роботи, кар'єрний зріст та ін.).

Визначено сутність аксіологічного підходу до формування ціннісних орієнтацій як основи гуманних взаємин викладачів і студентів, усвідомлення особистої ціннісної орієнтації; співвіднесення ціннісної орієнтації з усією системою цінностей; перенос значущих ціннісних орієнтацій на різні життєві ситуації, самостійний пошук нових особистісно привабливих цінностей.

Реалізація аксіологічного підходу до формування ціннісних орієнтацій студентів у культуротворчому середовищі закладу вищої освіти дозволяє: зорієнтувати студентів на формування соціальних цінностей і соціальної успіх; оцінювати діяльність і поведінку суб'єктів освітнього простору, а також поведінку оточуючих в культуротворчому середовищі закладу вищої освіти; розвивати особисті уміння і здатність в залежності від обставин, ситуації, вносити корективи у власну діяльність і поведінку (соціальна гнучкість); формувати наявність твердих соціальних ідеалів, соціальних переконань, цінностей і ціннісних орієнтацій студентів; спрямовувати особистість студента на вибір норм і цінностей в ситуаціях морального вибору

Ключові слова: культуротворче середовище, ціннісні орієнтації, аксіологічний підхід, здоров'яформуючі цінності, соціально-виховні цінності

1. Вступ

Сьогодні актуальним завданням вищої школи в Україні залишаються питання визначення культурно-освітніх ціннісних орієнтацій, які передбачають удосконалення вищої освіти, організацію культуротворчого середовища закладу вищої освіти та вдосконалення творчої особистості. Концептуальна ідея нашого дослідження полягає у визнанні культуротворчого середовища закладу вищої освіти як явища, яке відображає особливості і ціннісні установки сучасного суспільства, забезпечує динамічне відображення дійсності, регуляцію та її перетворення, формування досвіду, побудову моделі світу. Тому зростання інтересу до дослідження ціннісних орієнтацій студентства в культуротворчому середовищі закладу вищої освіти не може оминати проблему, пов'язану із засвоєнням особистості системи культурних цінностей і норм.

2. Аналіз літературних даних та постановка проблеми

Поняття «цінність» широко використовується в філософських, етичних, психологічних та педагогічних публікаціях, активно вживається в науково-популярній та публіцистичній літературі. Однак автори вкладають у нього різний зміст, що природно призводить до термінологічної невизначеності. Вра-

ховуючи цей факт, зупинимось на більш докладному розгляді поняття «цінність».

Вперше питання про цінності було поставлено античними філософами: Сократом, Аристотелем, Платоном, які не відокремлювали цінності від життя, а основними питаннями теорії цінностей було: «Що таке благо та справедливість?». Об'єктивно зміст цього терміну націлений на відображення ціннісних аспектів дійсності. Питання цінностей та їх природу вивчає аксіологія (грецьк. – ἀξία «цінність»+ λόγος «вчення») – філософське вчення про теорію цінностей, їх структуру та зв'язок з культурою, що слугує для регулювання поведінки особистості в соціумі. Саме поняття «аксіологія» довгий час трактувалося як поняття буржуазної філософії, а вчення про цінності розглядалося як одна з основних галузей ідеалістичної філософії.

Термін «аксіологія» у 1902 р. ввів французький філософ П. Лапі, а у 1908 р. застосував німецький філософ Е. фон Гартман [1]. Вони визначили новий і самостійний філософський розділ, що вивчав проблеми ціннісних орієнтацій особистості. Теоретичний аналіз ціннісної системи як найважливішого компонента культурного простору, основи і регулятора соціально-культурної практики широко представлений в історії філософської думки. Представники баденської школи неокантіанства[2] розглядають

цінності як буття норми, що співвідносяться з «чистим», нормативною свідомістю, як ідеальне буття. Норми складають загальний план всіх функцій культури і визначають кожне відділення здійснення цінності. У той же час способом буття норми є її значущість для суб'єкта, що і надає їй статус норми [3].

Важливе місце аналіз цінностей займає в соціокультурних концепціях у зв'язку з проблемою основ інтеграції соціальної системи, забезпечення соціальної взаємодії. Представники структурного функціоналізму визначають абсолютну цінність як виживання суспільства, а всі інші культурні цінності слугують інструментами для його здійснення. Без цінностей функціонування суспільного життя втрачає сенс в досягненні результату діяльності особистості [4]. В зростаючій мірі аксіологія стає частиною не тільки філософсько-соціальних, а і педагогічних концепцій. В науковий обіг увійшло поняття «аксіологія» – вчення про теорію цінностей в освіті, вихованні, навчанні, тобто педагогічну аксіологію можна розглядати як методологію сучасної педагогіки [5]. У другій половині ХХ ст. відбувається процес формування її мети, змісту і місця в системі інших педагогічних дисциплін.

Однак і сьогодні лишається багато невизначених аспектів проблеми формування ціннісних орієнтацій студентів в контексті національної культури. Відсутні дослідження, спрямовані на виявлення ціннісних орієнтацій естетико-виховного потенціалу культуротворчого середовища закладу вищої освіти.

3. Мета та задачі дослідження

Обґрунтування змісту процесу формування ціннісних орієнтацій студентів у культуротворчому середовищі закладу вищої освіти в контексті аксіологічного підходу.

Для досягнення мети були поставлені наступні задачі:

– визначити систему ціннісних орієнтацій студентів у культуротворчому середовищі закладу вищої освіти, яка забезпечує стандарти культурних оцінок особистості, визначає ієрархію життєвих цілей і вибір методів їх досягнення;

– обґрунтувати сутність аксіологічного підходу до формування ціннісних орієнтацій як основи гуманних взаємин викладачів і студентів, усвідомлення особистої ціннісної орієнтації.

4. Ціннісна орієнтація як якісна характеристика системи цінностей

У культуротворчому середовищі закладу вищої освіти виділяється система, в якій відбувається засвоєння існуючих цінностей і норм культури. Ця система є необхідною умовою успішної адаптації викладачів і студентів до визначеного освітнього середовища, а через нього і до суспільства у цілому. Освітня система здатна продукувати нормативні знання, яких недостатньо для повноти пізнання дійсності. І наскільки насичена реальність різномірною інформацією, яка впливає на розум, почуття, емоції людини, настільки індивід здатний у процесі творчого акту стати різнобічною особистістю. Ціннісна орієнтація є якісною характеристикою системи ціннос-

тей, що відбиває загальний вектор предметної спрямованості прагнень людини. За допомогою ціннісної орієнтації можна охарактеризувати як типи систем цінностей, що виникають на основних етапах розвитку людини, так і типи систем цінностей, що характеризують становлення ціннісного світу на кожному з цих етапів.

У нашому дослідженні ціннісні орієнтації трактуються як відображення у свідомості людини цінностей, яка визнає їх в якості життєвих цілей і загальних світоглядних орієнтацій. Ціннісні орієнтації – це потужні мотиватори культурної поведінки людини, слугують стимулами для досягнення різних цілей. Формування ціннісних орієнтацій студентів у культуротворчому середовищі ВНЗ складають комплекс духовних детермінант діяльності викладачів і студентів, таких як знання, інтереси, потреби, ідеали, уявлення, переживання, а також відповідних їм соціально-психологічних утворень, які інтерпретуються у ракурсі їх значень.

Система ціннісних орієнтацій культуротворчого середовища закладу вищої освіти включає структурну цілісність цінностей, які на етапі навчання і особистісного розвитку приймає і розділяє індивід:

1. Цінності соціально-виховного спрямування передбачають: досягнення принципової згоди між суб'єктами соціально-виховного простору (державою, суспільством, освітніми закладами, викладачами, студентами) про цілі, структуру і форми освіти та виховання; застосування механізмів продуктивної взаємодії у процесі прийняття та виконання основних управлінських рішень, реалізації освітньої та соціально-виховної політики; формування єдиного соціокультурного виховного простору. Особливості формування студентства визначаються специфікою їх соціалізації у вищій школі. Це – нова система навчання, засвоєння нових ціннісних орієнтацій, норм, елементів специфічної культури особистості [6]. На буття студентства істотно впливає така риса як спілкування з культурою, сприяючи взаємобміну думками, оцінками художньо-естетичних явищ, колективності художньої самодіяльної творчості.

2. Культурно-національні цінності, що актуалізуються на збереженні історичної та культурної спадщини, реконструкції соціальних проблем у виховному просторі, становленні національного характеру та відновленні національної самоідентифікації, створенні умов для суспільного розвитку особистості [7]. У культуротворчому середовищі закладу вищої освіти національна самоідентифікація особистості виступає духовним стимулом національного відродження і проявом національної свідомості. Національна самоідентифікація як своєрідний духовний стан особистості, її менталітет, формується залежно від традицій, культури освітнього середовища і водночас сама впливає на них, існує як джерело культурно-історичної динаміки нації. Яскравим прикладом вираження самобутніх індивідуально-національних рис особистості студента є національні особливості світогляду, світосприймання та світорозуміння, котрі формують національну унікальність життєвих позицій людини.

3. Художньо-естетичні цінності найповніше можна охарактеризувати як динаміку взаємодії естетичного ідеалу і естетичного смаку людини. Естетичний смак є інтегральним виразом естетичної вихованості, художньої освіченості, виявом вибірковості естетичного сприймання, вміння відрізнити справжнє мистецтво і красу від підробки, оцінювати різноманітність проявів прекрасного в житті. Естетичний смак виявляється в умінні регулювати свою поведінку і вчинки. Під естетичним ідеалом розуміють уявлення про тип, зразок, модель естетичної досконалості, з естетичним ідеалом пов'язують також конкретно-чуттєвий вираз найвищої мети естетичної діяльності [8]. Зіставлення реакції смаку з естетичним ідеалом є рушієм естетичного оцінювання, фактором спрямовування орієнтації людини в естетичній перетворювальній діяльності, в системі художнього освоєння світу.

4. Здоров'яформуючі цінності спрямовані на самоорганізацію здорового способу життя, уміння підтримувати і зберігати здоров'я, протистояти несприятливим впливам зовнішнього середовища. Накопичені теорією та методикою знання про використання фізичних вправ для ефективного фізичного розвитку людини, формування її статури, загартовування, підвищення працездатності, психоемоційної стійкості передбачають можливості для формування мотивації, інтересу, потреби в дбайливому ставленні людини до свого здоров'я.

5. Духовно-моральні цінності обумовлюють входження кожного студента в контекст індивідуального, соціального та глобального розвитку, а також важливість включення кожного суб'єкта соціально-виховного простору в полісуб'єктний діалог. Саме у культуротворчому середовищі вищого навчального закладу мають діяти механізми формування духовно-моральних цінностей студентів як основи гуманних взаємовідносин в умовах полікультурного освітнього простору: механізм діалогу; механізм єдності традицій і новацій; механізм творчої міжкультурної комунікації.

5. Реалізація аксіологічного підходу до формування ціннісних орієнтацій студентів у культуротворчому середовищі вищого закладу освіти

Аксіологічний підхід як методологія даного дослідження характеризується своїм напрямом на формування ціннісних орієнтацій студентської молоді у культуротворчому середовищі закладу вищої освіти. Аксіологічний підхід органічно притаманний гуманістичній педагогіці, оскільки людина розглядається в ній як найвища цінність суспільства і мета соціального розвитку і поєднує такі аспекти як якість освіти навчального закладу і художнє виховання студента [9]. Водночас аксіологічний аспект вивчення культурної поведінки індивіда – проблема співвідношення між цінностями, які декларовані та виступають реальною спонукальною силою, оскільки будь-яка загальнозначуща цінність стає дійсно значущою тільки в індивідуальному контексті. На основі аксіологічного підходу виявлена специфіка формування ціннісних орієнтацій студентів у культуротворчому середовищі закладу вищої освіти як основи

гуманних взаємин викладачів і студентів; вільний розвиток позитивно значимої та глибоке осмислення усвідомлюваної особистої ціннісної орієнтації; широке співвіднесення ціннісної орієнтації з усією системою цінностей; перенос значущих ціннісних орієнтацій на різні життєві ситуації, самостійний пошук нових особистісно привабливих цінностей.

Аксіологічна складова означає, що інтереси особистості молодшої людини визначаються внутрішніми мотивами діяльності, життєвою позицією. «Мотивація пов'язана зі стимуляцією або спонуканням людської поведінки і містить в собі комплекс уявлень про потреби, інтереси, цілі. Мотивація - це сукупність причин психологічного характеру, що пояснюють поведінку людини, його початок, спрямованість і активність». [10]

Реалізація аксіологічного підходу до формування ціннісних орієнтацій студентів у культуротворчому середовищі закладу вищої освіти дозволяє окреслити такі завдання:

1. Зорієнтувати студентів на формування соціальних цінностей і соціальний успіх.

2. Оцінювати діяльність і поведінку суб'єктів освітнього простору, а також поведінку оточуючих в культуротворчому середовищі закладу вищої освіти.

3. Розвивати уміння і здатність в залежності від обставин, ситуації, вносити корективи у власну діяльність і поведінку (соціальна гнучкість).

4. Формувати наявність твердих соціальних ідеалів, соціальних переконань, цінностей і ціннісних орієнтацій студентів.

5. Спрямовувати особистість студента на вибір норм і цінностей в ситуаціях морального вибору.

6. Обговорення результатів дослідження

Предметом даного дослідження є формування ціннісної свідомості, ціннісного ставлення і ціннісної поведінки особистості студента в культуротворчому середовищі закладу вищої освіти. Ціннісні орієнтації не тільки дозволяють задовольняти потреби студента, але й виступають орієнтирами його соціальної та професійної активності, спрямованої на досягнення гуманістичних цілей.

Ціннісні орієнтації залежать від соціальних, політичних, економічних відносин у суспільстві, виступають як пізнавально-діюча система, яка служить опосередкованою і сполучною ланкою між сформованим суспільним світоглядом в галузі освіти. Вони мають синтагматичний характер, тобто формуються історично і фіксуються як форма суспільної свідомості у вигляді специфічних образів і уявлень.

У культуротворчому середовищі закладу вищої освіти важливим є формування індивідуально-особистісних ціннісних орієнтацій - соціально-психологічних утворень, в яких відображаються цілі, мотиви, ідеали, установки та інші світоглядні характеристики особистості. Індивідуально-особистісні ціннісні орієнтації як система ціннісних пріоритетів містить не тільки когнітивні, але й емоційно-вольові компоненти, в яких акумульовані як соціально-педагогічні, так і професійно-групові ідеали, що служать підставою для формування ін-

дивідуально-особистісної системи ціннісних орієнтирів студентів. У культуротворчому середовищі закладу вищої освіти система особистісних цінностей складається як ієрархічна, динамічна, здатна до перебудови структура, яка існує в модифікаційних формах, створених відповідно до видів пережитих людиною культурно-опосередкованих відносин.

7. Висновки

Отже, теоретичне обґрунтування змісту процесу формування ціннісних орієнтацій студентів у культуротворчому середовищі закладу вищої освіти дозволило представити наступні висновки:

1. Система ціннісних орієнтацій студентів в культуротворчому середовищі закладу вищої освіти включає такі цінності: соціально виховні, культурно-національні, художньо-естетичні, здоров'яформуючі, духовно-моральні, що забезпечують стандарти культурних оцінок особистості, визначають ієрархію життєвих цілей і вибір методів їх досягнення.

2. Сутність аксіологічного підходу до формування ціннісних орієнтацій студентів у культуротворчому середовищі закладу вищої освіти полягає у створенні умов, що задовольняють потребу в спілкуванні і розширюють його коло; що орієнтують на саморозвиток творчої індивідуальності та самореалізацію особистості.

Література

1. Ранацевич Е. С. Педагогика. Большая современная энциклопедия. Минск, 2005. 720 с.
2. Бакрадзе К. С. Избранные философские труды. Очерки по истории новейшей современной буржуазной философии. Тбилиси: Издательство Тбилисского университета, 1973. 389 с.
3. Риккет Г. Науки о природе и культуре // Культурология. XX век. Антология. Москва, 1995. С. 70.
4. Kluckhohn C. Values and Value-Orientations in the Theory of Action // Toward a general theory of action. Massachusetts, 1962. P. 388–433. doi: 10.4159/harvard.9780674863507.c8
5. Пелех Ю. В. Аксіопедагогіка: простір для інноватики і сенсотворчості // Освіта. 2009. № 46-47. С. 6.
6. Соціалізація // Енциклопедія освіти / ред. Крем'як В. Г. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 834–835.
7. Лавриченко Н. М. Педагогіка соціалізації: європейські абрисы: монографія. Київ: ВІРА ІНСАЙТ, 2000. 444 с.
8. Крылова Н. Б. Формирование культуры будущего специалиста. Москва: Высшая школа, 1990. 142 с.
9. Рокич М. Природа человеческих ценностей. Москва; Нью-Йорк, 1973. 276 с.
10. Сластенін В. А., Ісаєв І. Ф., Шиянов Є. М. Педагогіка: навч. пос. / ред. Сластенін В. А. Москва: Видавничий центр «Академія», 2006. 576 с.

Рекомендовано до публікації д-р пед. наук Отич О. М.

Дата надходження рукопису 27.03.2018

Ордіна Лариса Леонідівна, кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра суспільно-гуманітарних дисциплін, Білоцерківський національний аграрний університет, пл. Соборна, 8/1, м. Біла Церква, Київська обл., Україна, 09117

E-mail: Larisaordina@ukr.net

Ярмола Олександр Володимирович, кандидат філософських наук, кафедра суспільно-гуманітарних дисциплін, Білоцерківський національний аграрний університет, пл. Соборна, 8/1, м. Біла Церква, Київська обл., Україна, 09117

E-mail: grom50515@ukr.net